

Alþingi
Erindi nr. P 128/1303
komudagur 24. 2. 2003

Ráðgjafarnefnd um villt dýr

Umhverfisráðuneytið
Vonarstræti 4
150 Reykjavík

Reykjavík 13. september 2002

AÐGERÐIR VEGNA ÁSTANDS RJÚPNASTOFNSINS

Vísað er til erindis ráðuneytisins dags. 23. ágúst sl. þar sem óskað er álits nefndarinnar á tillögum Náttúrufræðistofnunar um aðgerðir vegna ástands rjúpnastofnins. Náttúrufræðistofnun leggur til, í ljósi bágrar stöðu rjúpnastofnsins, að dregið verði verulega úr veiðum; annars vegar með því að banna verslun með rjúpu og hins vegar með því að stytta veiðitímamann niður í einn mánuð og að veiðar verði einungis heimilar frá 1. – 30. nóvember.

Nefndin ræddi þetta mál fullskipuð á tveimur fundum (2. og 9. september sl.) og tóku eftirtaldir þátt í afgreiðslu málsins: Arnór Þórir Sigfússon (APS), Áki Ármann Jónsson (ÁÁJ), Hafdís Sturlaugsdóttir (HS), Jóhann Óli Hilmarsson (JÓH), Kristinn Haukur Skarphéðinsson (KHS), Trausti Baldursson (TB) og Valgarður Hilmarsson (VH).

Á fyrri fundinum gerði Ólafur Karl Nielsen, fuglafræðingur, grein fyrir tillögum Náttúrufræðistofnunar. Nefndin fékk einnig til skoðunar bráðabirgða niðurstöður úr könnun sem gerð var meðal veiðimanna á vegum Veiðistjóraembættisins en þar koma fram nýjar upplýsingar um hegðun veiðimanna, sókn þeirra, sölu á villibráð og fleira. Jafnframt lét Veiðistjóraembættið í té upplýsingar úr veiðiskýrslum um rjúpnaveiði á undanförunum árum og skiptingu aflans milli einstakra hópa veiðimanna.

Nefndin var sammála um að reyna að draga úr veiði rjúpna en menn greindi á um hvaða aðgerðir væru heppilegastar og eins hvenær slíkar aðgerðir ættu að hefjast.

Staða rjúpnastofnsins

Í greinargerð Náttúrufræðistofnunar er lýst þróun rjúpnastofnsins. Tiltölulega góð og samfelld gögn liggja fyrir um síðustu 20 ár og síðan mismunandi góðar upplýsingar langt aftur. Svo virðist sem rjúpnastofninn hafi að jafnaði verið mun minni á síðustu áratugum en á fyrri hluta síðustu aldar. Erfitt er að fullyrða hvort stofninn sé í sögulegu lágmarki; stofnsveiflur og þar með rjúpnamergð er mun minni í hámarksárum nú en fyrir nokkrum áratugum en lágmarksárin virðast ekki vera lægri. U M H V E R F R Æ Æ S R Á Ð U N E Y T I Ð

Lykill:	13-4	Ábm.:	
Málar:	02080089		
Mótekið:	13 SEP. 2002		
Afgreiðsla:			

Heildarveiði

Heildarveiði á rjúpum er tiltölulega stöðug og var að jafnaði um 147 þúsund rjúpur á ári 1995 - 2000 (128.000 - 164.000). Líkur eru á að veiðin 2001 verði mun minni eða um 100 - 110.000 fuglar skv. mati Veiðistjóra en ekki hafa allir veiðimenn skilað skýrslum fyrir árið 2001 (sjá 1. töflu). Karravísitölur á árunum 1995-2001 benda til þess að rjúpnastofninn á árunum 1995-2001 hafi verið þrisvar til fjórum sinnum stærri í toppi en í lægð. Veiðiálag á rjúpnastofninn er því hlutfallslega miklu meira þegar stofninn er í lægð en þegar hann er í hámarki.

1. tafla. Rjúpnaveiði og rjúpnaveiðimenn 1995 -2001. Byggt á veiðiskýrslum.

Ár	Fjöldi veiðimanna sem veiddu rjúpur	Fjöldi veiddra rjúpna	Meðalveiði þeirra sem veiddu amk. eina rjúpu
1995	5330	123.392	23 rjúpur**
1996	5335	158.029	30 rjúpur**
1997	5405	164.220	30 rjúpur**
1998	-	158.223	-
1999	-	149.301	-
2000	5132	128.154	25 rjúpur**
2001	4286*	93.751	22 rjúpur**

* Bráðabirgðatölur – eftir er að skila um 1.000 veiðiskýrslum.

** Miðgildi er mun lægra eða um eða innan við 5 rjúpur á hvern veiðimann.

Magnveiði

Samkvæmt skýrslum er hlutfall þeirra sem veiða meira en 50 rjúpur (magnveiði) nokkuð breytilegt: 11-15% veiðimanna teljast til þessa hóps og virðist hlutfall þeirra vera hæst þegar mest er af rjúpu. Þessir svokölluðu magnveiðimenn veiða 48 - 59% af heildaraflanum. Þeir sem veiða meira en 100 rjúpur ár hvert eru 3 - 6% veiðimanna (byggt á upplýsingum úr veiðiskýrslum).

Þróun rjúpnaveiði

Að mati ráðgjafarnefndar um villt dýr er sennilegt að sóknargeta veiðimanna hafi breyst á undanförunum áratugum:

- Menn komst nú nánast hvert á land sem er til rjúpnaveiða.
- Skotvopnaeign hefur vaxið á síðari árum en óvíst hvort veiðimönnum hafi fjölgað að sama skapi. Lítil breyting hefur orðið á fjölda þeirra sem stunda veiðar síðan 1995, skv. veiðiskýrslum.
- Sótt er í auknum mæli til veiða með utanvegakstri, á bílum, fjórhjólum, torfæruhjólum og vélsleðum.
- Hálfsjálfvirkum fjölskotabyssum og pumpum hefur fjölgað gífurlega.
- Löggæsla hefur ekki verið í takt við aukna sókn.

Þetta kann að hafa leitt til þess að rjúpan er berskjaldaðri fyrir veiðum nú en fyrir nokkrum áratugum.

október telur meirihluti nefndarinnar að minni líkur séu á því að rjúpan verði berskjölduð fyrir veiðum á auðri jörð. Auk ofangreindra ástæðna fyrir styttingu veiðitíma telur TB að landið þoli betur umferð ökutækja á rjúpnaslóð eftir því sem lengra líður á haustið og meira fer að snjóá.

Nokkuð skiptar skoðanir voru meðal nefndarmanna um útfærslur á þessum aðgerðum. TB telur rétt að leyfa veiðar fram í desember, þ.e. að veiðitíminn verði frá 1. nóvember til 15. desember. Með því móti dreifist sóknarpunginn betur, þ.e. á sex vikur í stað fjögurra. ÁÁJ leggur til að ef á annað borð verði farið í slíkar aðgerðir þá verði það ekki gert fyrr en í fyrsta lagi eftir 3 ár og þá verði einungis tekið aftan af nógildandi veiðitíma (frá og með 1. desember).

Meirihlutinn (HS, JÓH, KHS, TB og VH) telur að stytting veiðitímans muni leiða til minni rjúpnaveiði svo fremi sem veiðimenn sætti sig við aðgerðir. Ef veiðimenn ætla sér að veiða jafnmargar rjúpur á styttri veiðitíma þýðir það að þeir verða að auka verulega sókn sína frá því sem nú er. Með því móti væru þeir að hunsa tilraun stjórnvalda til að beita mildum aðgerðum til verndar rjúpunni. Slíkt gæti leitt til þess að gripið yrði til harkalegri aðgerða svo sem til tímabundinnar alfriðunar.

Meirihlutinn telur að sterkar vísbendingar hafa fengist úr rannsóknum í nágrenni Reykjavíkur um að skotveiði bætist við náttúruleg afföll rjúpna og því þurfi hugsanlega ekki að draga mikið úr veiði til að þess sjáist merki, sérstaklega þegar haft er í huga hversu líttill munur er á lífslíkum rjúpna þegar stofninn er í vexti og þegar rjúpum fækkar. Meirihlutinn telur að til greina komi að ákvæði um styttingu veiðitímans taki ekki gildi fyrr en að ári, líkt og Náttúrufræðistofnun hefur bent á í greinargerð sinni. Með því móti væri tryggt að þeir sem gert hefðu bindandi ráðstafanir í samræmi við nógildandi reglur yrðu ekki fyrir óþægindum.

Minnihluti nefndarinnar (APS og ÁÁJ) er mótfallinn því að stytta veiðitímann og telur það rökvillu að taka framan af honum þar sem afföll rjúpna séu mikil fyrst á haustin. Rannsóknir Náttúrufræðistofnunar hafa sýnt að afföll í Ulfarsfelli geta verið allt að 15% frá 15. október til 1. nóvember og enn meiri í fækkunarárum í Hrísey (27%). Af því leiðir að með því að taka framan af veiðitímanum er verið að veiða úr mun minni stofni en ella. Ef veiðimenn ná að bæta sér upp styttingu á veiðitíma að miklu eða öllu leiti með því að auka veiði þann tíma sem þær eru leyfðar gætu afleiðingarnar verið hlutfallslega meiri veiði úr stofninum en ella. Í þessu ljósi er athyglisvert að sjá að þó stofninn sé 2 - 3 sinnum stærri í hámarksári en í lágmarksári, sé miðað við síðustu sveiflu þar sem veiðitölur eru jafnframt þekktar, dregur e.t.v. úr veiði um 40%. Stytting á veiðitíma gæti því leitt til verra ástands stofnsins.

Minnihlutinn (APS og ÁÁJ) telur ósannað að skotveiðar bætist við náttúruleg afföll og það að draga úr veiðum myndi leiða til meiri vaxtarhraða stofns og þar með stærri toppa í hámarksárum. Minnihlutinn telur að vel sé hugsanlegt að eitthvað annað en veiði stjórn vaxtahraða rjúpnastofnsins og því óvíst að það að takmarka veiðar hafi mikil áhrif. Minnihlutinn telur að bann við sölu á rjúpum eigi að taka gildi á næsta ári og þeirri aðgerð verða að fylgja eftir með rannsóknum til að meta megi áhrif bannsins. Árangur þess til að draga úr veiði

2. tafla. Afstaða nefndarmanna gagnvart aðgerðum til verndar rjúpnastofninum.

Nefndarmaður	Tilnefndur af	Hlynntur alfriðun	Hlynntur styttingu veiðitíma	Hlynntur sölubanni
Áki Ármann Jónsson	Embætti Veiðistjóra	Nei	Já (15.10. -1.12.) - taki gildi eftir 3 ár	Já
Arnór Þórir Sigfússon	Skotveiðifélagi Íslands	Nei	Nei	Já - sem taki gildi á næsta ári
Hafðís Sturlaugsdóttir	Bændasamtökum Íslands	Já	Já (1. -30.11.)	Nei
Jóhann Óli Hilmarsson	Sambandi dýravemdunarfélaga Íslands	Já	Já (1. -30.11.)	Já
Kristinn Haukur Skarphéðinsson	Náttúrufræðistofnun Íslands	Nei	Já (1.-30.11)	Já
Trausti Baldursson	Náttúruvernd ríkisins	Nei	Já (1.11.-15. 12.)	Já
Valgarður Hilmarsson	Sambandi Íslenskra sveitarfélaga	Nei	Já (1.-30.11)	Já
Samtals hlynntir		2 af 7	6 af 7	6 af 7

Það er mat Veiðistjóra (ÁAJ), sem byggt er á skoðanakönnun meðal veiðimanna síðastliðinn vetur (2002), að sölubann á rjúpum gæti í besta falli dregið úr veiði um 15-20%.

Minnihluti nefndarinnar (HS) er andvígur banni við sölu á rjúpum. HS telur ekki siðferðilega rétt að líta öðrum augum á sportveiði en markaðsveiði. Auk þess sé verið að hafa af mönnum hlunnindi sem nýtt hafa verið um árhundruð. HS álitur einnig að sölubann sé brot á 75. gr stjórnarskrárinnar (sem fjallar um atvinnufrelsi) að setja á sölubann á villibráð sem heimilt er að veiða. Loks telur minnihlutinn að svartamarkaðsbrask muni aukast með sölubanni og erfitt yrði að greina á milli árangurs aðgerða ef bæði yrði farið í sölubann og styttingu veiðitíma. Meirihluti nefndarinnar (APS, ÁAJ, JÓH, KHS, TB og VH) telur að veiðiréttareigendur geti í stað þess að veiða sjálfir leigt land sitt til rjúpnaveiði og haft þar með stjórn á veiðum og drjúgar tekjur. Meirihlutinn treystir ráðuneyti og löggjafa til að setja reglur um sölu sem eru í samræmi við lög og stjórnarskrá.

Auk sölubanns leggur meirihluti nefndarinnar (HS, JÓH, KHS, TB og VH) til að **veiðitími á rjúpum verði stytur** til að tryggja að verulega dragi úr veiðum sem fyrst. Meirihlutinn telur að það muni taka nokkurn tíma fyrir sölubann að ná fullum árangri og jafnframt þurfi allir veiðimenn, ekki einungis magnveiðimenn, að taka á sig byrðar til styrktar stofninum. Með því að banna veiðar í

Er ástæða til aðgerða vegna stöðu rjúpnastofnsins?

Að mati meirihluta ráðgjafarnefndar um villt dýr (HS, JÓH, KHS, TB og VH) eru nægar vísbendingar um bága stöðu rjúpnastofnsins og telur meirihlutinn því nauðsynlegt að gripið verði til aðgerða til að rétta stöðu stofnsins. Einnig telur meirihluti nefndarinnar ástæðu til að hafa áhyggjur af stöðu fálkastofnsins en hann fylgir rjúpnastofninum eftir eins og skuggi. Minnihluti nefndarinnar (AÞS og ÁÁJ) telur að rjúpnastofninn sé ekki endilega í yfirvofandi hættu og því sé ekki ástæða til brýnna aðgerða. Minnihlutin telur þó að rjúpan eigi að njóta vafans og því eigi að draga úr veiðialagi með sölubanni á veiddum fuglum.

Nefndin er sammála þeirri niðurstöðu Náttúrufræðistofnunar að til skemmri tíma sé stjórnun veiða besta stjórnækið sem gæti komið að gagni til að styrkja stöðu rjúpnastofnsins. Minnihluti nefndarinnar (AÞS og ÁÁJ) telur að ekki liggi ljóst fyrir að minni veiði muni styrkja rjúpnastofninn og að frekari rannsókn sé þörf til að renna stoðum undir slíka fullyrðingu.

Aðgerðir

Nefndin er sammála um að stefna beri að því að draga verulega úr veiðum á rjúpu á næstu árum. Meirihlutinn (HS, JÓH, KHS, TB og VH) telur nauðsynlegt að reyna að taka eins stórt skref og kostur er, án þess þó að taka með öllu fyrir rjúpnaveiði. Skiptar skoðanir voru meðal nefndarmanna um til hvaða aðgerða ætti að grípa til verndar stofninum og er afstaða einstakra nefndarmanna tíunduð í 2. töflu.

Meirihluti nefndarinnar (AÞS, ÁÁJ, JÓH, KHS, TB og VH) tekur undir þá skoðun Náttúrufræðistofnunar, Skotveiðifélags Íslands o.fl. að rjúpnaveiðar eigi fyrst og fremst að vera tómskundagaman en telur jafnframt að allir veiðimenn verði tímabundið að taka á sig einhverjar byrðar ef reyna á að styrkja stöðu rjúpnastofnsins. Meirihlutinn (AÞS, ÁÁJ, JÓH, KHS, TB og VH) leggur til að sett verði **bann við verslun með rjúpur** og þá með sama hætti og nú gildir með æðaregg, þ.e. að bannað verði að selja rjúpur, kaupa, gefa eða þiggja að gjöf. Til að slíkt bann beri tilætlaðan árangur þarf að fylgja því vel eftir og jafnframt þarf að hvetja fólka til að draga úr neyslu á rjúpum og minnka þarf eftirspurn samhliða banni við því að falbjóða forboðna vöru. Nefndin telur að það muni taka nokkurn tíma að festa sölubann í sessi og því sé ekki mikils árangurs að vænta af því fyrr en eftir nokkur ár. Fordæmi er fyrir því að banna verslun með afurðir villtra dýra hér á landi, sbr. bann við sölu æðareggja.

Einn nefndarmaður (AÞS) styður sölubann en leggur til að það taki ekki gildi fyrr en næsta ár (2003). Með því móti yrði tryggt að þeir sem sitja nú uppi með óseldar rjúpur frá í fyrra geti losað sig við þær. Aðrir nefndarmenn telja að miðað við mikla eftirspurn eftir rjúpum á síðasta ári geti vart verið um miklar birgðir að ræða. AÞS bendir einnig á að ákvörðun um jafnvíðtækar aðgerðir eigi að tilkynna með fyrirvara, slíkt sé dæmi um góða stjórnsýslu. AÞS telur að engar nýjar upplýsingar hafi komið fram nú í sumar og haust sem krefjast þess að brugðist sé við í skyndingu.

ætti að sjást fljótt í veiðitölum Veiðistjóra og jafnframt megi endurtaka mælingar SKOTVÍS á neyslu á rjúpum sem gerðar voru í nokkur ár frá 1993.

Tveir nefndarmenn (HS og JÓH) vilja alfríða rjúpuna en styðja þó aðrar aðgerðir til verndar stofninum eins og fram hefur komið. JÓH telur í ljósi þeirra upplýsinga sem koma í greinargerð Náttúrufræðistofnunar þá sé rjúpan í mikilli lægð og að veiðar hafi sitt að segja til að halda stofninum niðri. Að mati JÓH á rjúpan að njóta vafans og beri nefndinni að hafa hagsmuni hennar í fyrsta sæti en veiðimanna og neytenda í öðru. JÓH leggur því til alfríðun í fimm ár, en síðan tæki við sölubann, eins og ætti reyndar að gilda um alla villibráð. JÓH styður þó allar aðgerðir til verndar stofninum, verði tillögu hans hafnað.

Mælikvarði á árangur aðgerða

Helsti mælikvarði á árangur aðgerða að mati nefndarinnar er að verulega dragi úr veiðum á næstu árum. Nefndin treystir því að skotveiðimenn muni nú sem áður skila trúverðugum veiðiskýrslum. Með því að rýna í veiðiskýrslur ætti að mati meirihluta nefndarinnar (HS, JÓH, KHS, TB og VH) að vera hægt að greina sundur áhrif sölubanns (mun minni magnveiði) og styttingu veiðitímans (draga ætti úr veiði annarra veiðimanna).

Engin trygging er fyrir því að þær aðgerðir sem lagðar hafa verið til muni bera tilætlaðan árangur, þ.e. að rjúpnastofninn muni vaxa verulega umfram það sem hann hefur gert á undanförunum áratugum. Slíkt ætti þó að koma tiltölulega fljótt í ljós, þ.e. innan nokkurra ára. Erfitt er að segja til um hversu mikið á að draga úr veiðum en nefndin telur að stefna eigi að minnka þær um allt að helming, þannig að heildarveiðin verði 50-70 þúsund rjúpur á ári. Ef veiðar takmarka vöxt stofnsins þá á vaxtarhraði hans að aukast verulega í kjölfar þess að dregið verði úr veiðum og hámark í rjúpnastofninum, sem er að vænta á næstu 5-7 árum, gæti orðið mun hærra en verið hefur um langa hríð.¹ Því telur nefndin nauðsynlegt að allar aðgerðir til að draga úr veiði, hverjar svo sem þær kunna að verða, standi í a.m.k. 5 ár.

AS bendir á að þó stofn vaxi hraðar í kjölfar þess að dregið verði úr veiði verður því ekki svarað hvort það er vegna minna veiðiálags nema með rannsóknnum. Vaxtarhraði gæti breyst óháð veiðiálagi ef það er eitthvað annað en veiði sem takmarkar vöxtinn.

Rannsóknir

Nefndin telur brýnt að stunda rannsóknir og vöktun á rjúpnastofninum á næstu árum, bæði til að fylgjast náið með afkomu hans og eins til að unnt sé að meta árangur aðgerða. Nefndin telur því nauðsynlegt að samhliða ákvörðun um aðgerðir láti ráðuneytið vinna rannsóknaráætlun er miðist við að meta áhrif aðgerða og ástand stofnsins á hverjum tíma. Nauðsynlegt er að meta betur áhrif veiða á stofninn, t.d. með samanburðarrannsóknnum á veiddu og friðuðu

¹ Miðað við sögu stofnsins undanfarna áratugi er líklegt að hann sé nú annað hvort í lágmarki eða mjög nálægt því og fari að vaxa aftur á næstu 1-2 árum.

Nefndin treystir sér ekki til að meta hvaða þættir hafi valdið því að rjúpnastofninn er í þeirri stöðu sem hann er í dag. Samkvæmt þeim gögnum sem fyrir liggja í rannsóknum Náttúrufræðistofnunar er það afkoma rjúpna á fyrsta vetri sem er ráðandi í stofnsveiflum. Vaxtarhraði stofnsins þau ár sem hann er í uppsveiflu er nú mun minni (um 25% á ári) en fyrir 40 árum (var þá um 60% á ári). Af þessum sökum vex stofninn ekki eins mikið á síðustu áratugum og hámark verður mun lægra en áður. Frjósemi (viðkoma) rjúpna er hins vegar mikil og hefur ekki breyst svo séð verði um áratugaskeið. Það er því afar ólíklegt að afrán á varptíma, t.d. af völdum unga- eða eggjaræningja, eigi þátt í slakri stöðu stofnsins í dag. Bent hefur verið á að mink hafi fjölgað mikið síðastliðin 40 ár en erfitt er að fullyrða hvaða þátt afrán af völdum minka kunni að hafa haft á rjúpnastofninn.

Í nágrenni Reykjavíkur er mikið veiðiálag á rjúpum og þar eru sterkar vísbendingar, sem byggjast á rannsóknum Náttúrufræðistofnunarinnar Íslands, um veruleg staðbundin áhrif skotveiða á stofninn. Hliðstæðar rannsóknir hafa aðeins farið fram í Hrísey og leiddu þær í ljós mun lægra veiðiálag á rjúpu á því svæði.

Nefndin telur, að þrátt fyrir að nokkur vísindaleg óvissa sé um ástand og þróun rjúpnastofnsins, þá séu góðar og gildar ástæður til að hafa áhyggjur af ástandi hans. Lagt hefur verið til undanfarin fjögur ár að grípa til aðgerða til að draga úr veiðiálagi á rjúpnastofninn, a.m.k. á sumum svæðum. Byggist það fyrst og fremst á niðurstöðum rannsókna Náttúrufræðistofnunar sem verið hafa til umfjöllunar í nefndinni svo að segja árlega frá 1998. Það þarf því ekki að koma neinum á óvart að lagt sé til nú um að dregið verði úr rjúpnaveiðum með afgerandi hætti.

Að mati minnihluta nefndarinnar (APS og ÁÁJ) er rjúpnastofninn ekki í sögulegu lágmarki, sé miðað við fyrirliggjandi gögn, og alls ekki í útrýmingarhættu þótt topparnir séu lægri í dag en á fyrri hluta síðustu aldar. Vísbendingar eru um dýpri lægðir frá fyrri tíð og hugsanlegt að hámark á árunum 1970-80 hafi verið lægra en síðasta hámark. Minnihlutinn telur því hugsanlegt að ástand stofnsins í dag sé fullkomlega eðlilegt fyrirbæri og því sé engin ástæða að bregðast við í skyndingu. Meirihlutinn (HS, JÓH, KHS, TB og VH) telur að sterk rök séu fyrir því að rjúpnastofninn sé í yfirvofandi hættu, eins og fram kemur í greinargerð Náttúrufræðistofnunar, og að án aðgerða sé líklegt að stofninn veikist enn frekar á komandi árum.

Rjúpnaveiðar

Fjöldi manna sem veiðir rjúpur

Samkvæmt veiðiskýrslum veiddu að jafnaði um 5140 manns rjúpur ár hvert (1995-2000) og er lítil munur á rjúpnaveiði milli ára (bil: 5132-5405, sjá 1. töflu). Ekki er vitað hversu margir fara til rjúpna án þess að veiða nokkuð en talið er að það séu um 1000 manns skv. skoðanakönnun er gerð var á vegum Veiðistjóraembættisins síðastliðin vetur (2002).